

Svilup da la scola populara grischuna

Il Lexicon Istoric Retic preschenta divers aspects da la scola da pli baud e las midadas fin ozendi.

8

Ina ierta culturala viva enavant

La Chapella Erni da Tschlin e Scuol ha preschentà in disc cum-pact cun melodias d'Anton Erni.

10

südostschweiz

LA QUOTIDIANA

Redacziun: Via Sommerau 32, 7007 Cuira, tel. 081 255 57 10, redacziun@laquotidiana.ch

La politica da sanadad drova refuormas

■ (anr/ld) Ils cuosts per la sanadad publica s'augmentan senza fin. Per bein enqualin ein las premias strusch da puder pagar pli. Migliur ei buc en vesta. Emprovas da far remeduras han parlament e pievel tarmess dalla glatscha giu. Sin quella moda e maniera sa quei svilup buca cuntinuar. Acturs e pievel ston bein far ponderaziuns davart mesiras concretas per frenar ils cuosts e direger la politica da sanadad publica sin las dretgas rodaias. Reusseschan correcturas ni refuormas buca vegn il

sistem a dar ensemen in bi di. Da ponderar ein intervenziuns medicinalas ella vischinonza dar nos cunfins nua ch'ils cuosts ein bia pli bass. Plinavon ei l'obligaziun da contrahar cun mintga miedi da dismetter. Ina revisiun dil catalog surcargau da prestaziuns ei necessaria. Urgenta ei era ina megliera controlla dalla qualitat e dalla necessitad dallas intervenziuns ed era ina megliera trasparenza dils cuosts per il singul pagapremias.

> PAGINA 2

Dils maletgs dils sogns

DA HANS HUONDER / ANR

■ Las preits externas da biaras baselgias e capluttas cuntegnan maletgs da sogns. Pli baul havevan els la funcziun da messadi ed eran simbols dalla religiun ni era dalla pussonza. El cudisch «Sichtbar heilig – Entstehung und Funktion von Aussenmalereien im alten Bistum Chur» sefatschenta la historiografa Simona Boscani Leoni dalla domanda artistica, mo era dalla funcziun dils maletgs vid preits externas da baselgias. Las picturas

scaffidas vid ils sanctuaris digl uestgiu vegl da Cuera ils onns 1150 entochen 1530 ein denton era stadas signadas da midadas enteifer la pussonza el Grischun, el Vorarlberg e Tirol dil sid. Surtut naven dil 13avel tschentaner ein las relaziuns da pussonza daventadas instabilas. Il cudisch tegn quen dalla tenuta religiusa el temps medieval classic e tardiv. El ei l'emprema lavur pli profunda davart ils maletgs sin preits externas dallas baselgias.

> PAGINA 5

L'atura Simona Boscani Leoni ha presentau il gliendisdis sera siu cudisch «Sichtbar heilig» ella baselgia da s. Gieri a Schlans. FOTO H. HUONDER

In concert en devoziun d'advent

■ (anr/ff) Quater chors cun 125 cantaduras e cantadurs han aviert las portas digl advent cun produziuns inspirontas ed empermetentas en vesta ad in bien temps da Nadal. Las vuschs sereneas dils affons dil Chor d'affons Sumvitg, ils tuns dallas vuschs giuvenilas digl ensemble kontra.cant, il resun cumplein dil Cantus Firmus ed ils tuns virils dil Chor viril Laax, quellas quater formaziuns

han delectau ed impressiuau. La manifestaziun cantica duei anflar ina cuntinuaziun, quei han las reaziuns dil publicum, ch'ei seprentaus en grond diember als dus concerts, ofniou. Aschia mass era il giavisch digl iniziand Flavio Bundi cun ses amits e dirigents Umberto Camathias, Clau Scherrer e Flavia Walder en vigur.

> PAGINA 7

Cumpetenzas avant derivanza

La uniuns afiliadas da la Lia giavischan da cuntinuar cun la lavur integrativa

DAD ANDREAS CADONAU

■ La plipart da las uniuns rumantschas valiteschan a moda positiva las stentas dal secretari general partent Urs Cadruvi. Ellas giavischan cuntinuaziun da la successiun quai che pertutga la lavur integrativa tranter ils divers basegns e giavischs da la Rumantschia ed ina secretaria u in secretari futur cun enconuschientschas economicas. Ch'i saja simpel da chattar ina dunna u in um cun las abilitads necessarias per surpigliar il post dal secretari general da la Lia Rumantscha na crai nagin dals exponents da las uniuns rumantschas. Els n'han betg vuli u betg pudì numnar pussaivlas candidatas u candidats che fissan pronts da surpigliar la successiun dal post dal secretari general da la Lia Rumantscha. In pau stantentads dals embrugls interns da la Rumantschia dals onns passads paran diversas presidentas e presidents da las uniuns afiliadas da la Lia che giavischan cuntinuaziun cun ina secretaria u in secretari general abel da resguardar ils divers interess e da tegnair l'equiliber entaifer la Ru-

La demission dad Urs Cadruvi sco secretari da la Lia vegn deplorada da las uniuns rumantschas. FOTO TH. GSTÖHL

mantschia. E plinavant cun enconuschientschas economicas. La derivanza da la nova secretaria u dal nov secretari è da valor secundara.

Al secretari partent, Urs Cadruvi, attribueschan las presidentas ed ils presidents dad avair fatg fitg buna lavur en ina fasa delicata da la Ru-

mantschia e sia demission vegn deplorada fitg.

> PAGINA 3

Retrospectiva dad en admiratour

DA GION NUTEGN STGIER / ANR

■ «Souvenirs», uscheia sa nomna la pi nova ediziun dalla seria digls codeschs digl Origen Festival Cultural. Mess an pled el ò Andreas Doepfner, igl anteriour schurnalist dalla «NZZ» e grond admiratour dalle produziuns digl pi grond festival cultural digl Grischun. Sapientivmaintg vegia el tschar-

nia la sala digl cunsegl grond per la preschentaziun digl pi nov codesch dad Origen, ò detg Giovanni Netzer all'antschatta dalla vernissascha. El ò suppligta alla politica dad aver tga-pientscha per igls giaveischs dallas persungas tgi s'angaschan ferm per la cultura an noss cantun. Ella seia oz er ena pitga turistica ed ena ferma pitga dall'economia. Doepfner dei tgi

an chels 12 onns Origen vegia el betg mantganto ena produziun. An chels blers onns tgi el admira mintga produziun digl festival vegia el adegna fatg notiztgas, scretg duple u pi pac e tignia se mintga cedel. Ossa vegia el mess an palpieri chels bels muments e chegl cun plascheir.

> PAGINA 11

Ova da Bernina eir per fer naiv

■ (anr/fa) La radunanza cumünela da Puntraschigna ho approvo sainza cuntravusch la proposta da der a la Engadin St. Moriz Mountains SA la concessiun per ütliiser l'ova da Bernina per innaiver. Uscheja pon gnir innaivadas las pistas da Lagalb e Diavolezza, e quai düraunt il temp d'october fin schner. La radunanza cumünela ho eir elet sias autoritads per la periora d'uffizi 2017–2020. A la testa da la suprastanza cumünela resta il president Martin Aepli.

> PAGINA 9

Segunda decisiun a l'urna

■ (anr/afi) Al cumanzamaint dal mais november ha approvà la radunanza cumünala da Val Müstair cun gronda majorità il project La Sassa. In quist connex sun eir gnüts aderits imports da 4,4 milliuns francs pel territori da skis Minschuns. Quist'eivna han inoltrà trais votants ün referendum a regard quista decisiun. Tenor Not Manatschal, actuar dal cumün da Val Müstair, vaivan els fat quint cun quist referendum.

> PAGINA 9

La staziun da Turitg ò er gio do la culissa a produziuns dad Origen.

FOTO B. HOFER

30048

9 771424 749004

Servetsch d'abunents e da distribuziun: tel. 0844 226 226 mail: abo@somedia.ch

La vernissascha dil cudisch ha giu liug il gliendisdis sera ella baselgia da s. Gieri a Schlans. Da seniester: Marius Risi, Simona Boscani Leoni, Michael Durst e Josef Fink. FOTOS H. HUONDER

Impressiun d'in maletg vid la fatschada dalla baselgia da s. Gieri a Schlans. El muossa l'aduraziun dils treis sogns Retgs.

Dils messadis dils maletgs dils sogns

Il cudisch «Sichtbar heilig» sefatschenta dils maletgs vid las preits exteriuras dallas baselgias el territori vegl digl uestgiu da Cuera

DA HANS HUONDER / ANR

■ **En in'ovra illustrada rehamein cun fetg bunas fotografias descriva Simona Boscani Leoni la funcziun e la muntada da maletgs vid las preits exteriuras dallas baselgias el territori vegl digl uestgiu da Cuera. En quei connex ha ella fatg differentas scopertas, denter auter che quellas picturas eran buca mo messadis religius, mobein era dalla pussonza e la politica.** «Ils maletgs vid las preits exteras dallas baselgias havevan buca mo ina funcziun dall'illustraziun. Els eran ni ein aunc adina d'ina muntada dalla funcziunalitad», constatescha *Marius Risi*, menader digl Institut per la perscrutaziun dalla cultura el Grischun. Il gliendisdis sera ha el fatg il beinvegni alla vernissascha dil cudisch «Sichtbar heilig – Entstehung und Funktion von Aussenmalereien im alten Bistum Chur» ella baselgia da s. Gieri a Schlans. L'ovra da *Simona Boscani Leoni*

ei cumparida avon otg onns en lungatg franzos. El decuors dils davos treis onns eis ella vegnida surluvrada e transladata da *Bernhard Hilfiker* en tudestg. *Stephan Kölliker* ha procurau per la gronda part dallas fotos che dattan aschia ina tempru visuala speciala a quella publicaziun. Il cudisch cun rodund 240 paginas ei vegnius susteniu da differentas instituziuns ed organisaziuns dil Grischun, Vorarlberg e Tirol dil sid. El ei vegnius edius dalla Casa editura Josef Fink a Lindenberg egl Allgäu en Tiaratudestga.

Digl uestgiu vegl da Cuera

Entochen avon paucs onns ein ils maletgs vid las preits exteras dallas baselgias egl inteschess vegl digl uestgiu da Cuera buca vegni perscrutai aschi intensiv sco ils maletgs egl intern dallas baselgias. «En publicaziuns davart ils maletgs en baselgias giogan quels vid las fatschadas ordeifer ina rolla plitost marginala», constatescha *Michael Durst* dalla

Scol'aula teologica dil Grischun. Igl uestgiu vegl da Cuera cumpigliava pli baul era in territori el Vorarlberg ed el Tirol dil sid. Per quei motiv dat il cudisch lu era in'investa en picturas vid baselgias en quellas regiuns cunfinontas cul Grischun. Ei setracta da maletgs dil temps medieval classic e tardiv. L'autura Boscani Leoni ha priu sut la marella rodund 100 sanctuaris. Per gronda part setracta ei da maletgs da singuls sogns. «Presentai en quels maletgs vegnan oravontut sogns populars sco s. Cristoffel, s. Gieri, s. Catrina ni s. Barla», di *Durst*. Ils maletgs sesanflan oravontut sillas fatschadas vesiblas naven da vias principalas ni era dils vitgs (sichtbar heilig). «Ils maletgs ein da veser surtut ord igl aspect historic, mo era cultural e social. Els regardavan denter auter la gliעד d'implorar per agid», constatescha *Durst*. El taxescha il cudisch per in'ovra impurtonta digl art cultural, mo era da muntada locala.

Cun influenza dall'Italia

L'autura e historiografa Boscani Leoni ch'ei oriunda dil Tessin ei sefatschenta en pliras lavurs publicisticas dalla historia dalla religiun, dalla baselgia e la societad durant il temps medieval. Ell'ovra gest cumparida «Sichtbar heilig» ha ella intercuretg las picturas malegiadas vid las preits exteras dallas baselgias ils onns 1150 entochen 1530. «En quels onns ha ei era dau differentas midadas ella politica, vul dir ella pussonza da differentas regiuns. Quellas han giu lur effect sin quels maletgs ch'ei ovras oravontut d'artists dall'Italia, en special dalla Lombardia. Denter auter anflein nus era uoppens da famiglias pussentas sin quels maletgs ni sco simbols cumpletonts», di Boscani Leoni. Ils maletgs ordavert che muossan sogns, mo era scenas ord la bibla hagian in'otra funcziun che las picturas egl intern dils sanctuaris: «Els ein simbols dalla protecciun entras Diu, mo era mieds da comunicaziun denter il carstgaun

ed il Tutpussen», di Boscani Leoni. Remarcablamein ein ils maletgs vid las preits exteriuras pil pli scaff d'alters artists che las picturas egl intern dallas baselgias. Meinsvart resplendan ils maletgs era dispetas politicas ni autras discrepanzas dalla pussonza. «Quellas picturas exteras ein era vegnidas fatgas en in temps da midadas architectonicas, respectivamein la construcziun da novas baselgias. Cun quellas levon las vischnauncas era mussar lur posiziun enten signalisar sper ils motivs religius era ils politics», constatescha l'autura. Igl editur *Josef Fink* che ha gia publicau differentes cudichs cultur-historics davart igl art en baselgias sco, per exempel dil Meister da Vuorz, ha sutlingiau il gliendisdis sera a Schlans l'impurtonza dall'ovra da Boscani Leoni per la cultura e la historia.

«Sichtbar heilig – Entstehung und Funktion von Aussenmalereien im alten Bistum Chur», ISBN 978-3-89870-921-7. Casa editura Josef Fink.

Reavertura dil hotel Pazzola

Il hotel a Mustér vegn aviarts miez december

■ (anr/hh) **Suenter esser staus serraus plirs meins vegn il hotel Pazzola a Mustér aviarts miez december. Affittader dil menaschi ei il hotelier Jörg Böni.** Igl onn 1980 ei il hotel Pazzola – da gliez temps numnaus hotel Montana – vegnius construius da *Lili e Gion Fry-Fischer*. En sesez dueva el survir sco casa da persunal dil hotel Baur. Quei ei denton mai stau il cass ed aschia eis el vegnius menaus onns alla liunga sco garni avon ch'el vegni transferius en in menaschi da hotellaria.

Avon treis onns ei la casa allura vegnida renovada parzialmeins. Pertuccada da quella ei la part publica stada. Il menaschi d'entrada, il restaurant e la cuschina han survegniu ina nova cumparsa. Il medem mument ha il hotel survegniu il num Pazzola, il num dil pez che parade-scha el sid dil hotel.

In niev affittader

La fin d'avrel ei il hotel Pazzola vegnius serraus. Durant la stad ha ei dau negin menaschi da gastronomia e hotellaria. En quei temps ein ils possessurs dil hotel i alla tscherca da novs affittaders. Ella persuna da *Jörg Böni* eis ei reussiu d'anflar in hotelier versau ch'ei prompts da menar vinavon il hotel. «Igl ei previu in engaschament a liunga vesta», dian Fry e Böni. Il niev hotelier dil

Il niev affittader dil hotel Pazzola a Mustér Jörg Böni (sen.) ensemen cul possessur Gion Fry. FOTO H. HUONDER

Pazzola che sesanfla el quartier Cuoz a Mustér ha menau 15 onns il hotel Grischuna a Flem. Il davos temps eis el staus engaschus ella Bassa sco caucuschinier. Böni ei da professiun cuschinier ed oriunds dil cantun Sviz. Sia finamira ei da porscher a Mustér in menaschi familiar ed ina cuschina cun products frestgs e stagiunals. «Nus offerin ina cuschina dalla regiun per la regiun», di Böni. Specialitads grischunas vegnan denton buca ad esser sin sia carta: «Quellas vegnan gia purschidas da biars auters restaurants.»

Menaschi da treis steilas

Schegie ch'il hotel Pazzola ei buca classificau dispona el dall'infrastructura e purschida che correspunda ad in hotel da treis steilas. Il restaurant porscha plaz a rodund 40 persunas, leutier vegn ina terrassa pil temps sulegliv e cauld. Il hotel dispona da 30 letgs reparti sin suites e combras. L'infrastructura ei adattada ton per vacanzas da famiglias sco era persunas singulas. Il hotel schai buca lunsch naven dalla pista da skis dil Sax, mo era dalla staziun da val dallas pendicularas. Cun l'avertura dil hotel Pazzola dispona Mustér ussa puspei d'in ulteriur menaschi da gastronomia e hotellaria suenter ch'entgens han serrau per adina ni ad interim.